OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

Asiantuntijalausunto

11.9.2023

VN/868/2023
VN/868/2023-OKM-15

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta

K 2/2023 vp Hallituksen vuosikertomus 2022/OKMLAMOS asiantuntijalausunto tulevaisuusvaliokunnalle lukiokoulutuksen jaammatillisen koulutuksen näkökulma

Koulutusketjun toimivuus

Oppivelvollisuusuudistus

Koulutusketjun jatkumossa lukiokoulutuksella ja ammatillisella koulutuksella sekä vuonna 2022 käyttöön otetulla nivelvaiheen tutkintokoulutukseen valmentavalla koulutuksella on selkeät rajapinnat niin perusopetuksen kuin korkeakoulutuksen kanssa. Toisen asteen koulutuksella on kumpaankin suuntaan kriittiset nivelvaiheet jatko-opintoihin siirtymisessä.

Perusopetuksen ja toisen asteen koulutusten nivelvaihe muuttui, kun oppivelvollisuutta jatkettiin 18-ikävuoden loppuun vuonna 2021. Vuonna 2021 voimaan tulleen oppivelvollisuusuudistuksen toimeenpano jatkui vuonna 2022. Vuoden lopulla oppivelvollisuuslakiin tehtiin teknisiä muutoksia. Oppivelvollisuuden seurantaohjelman toteuttaminen alkoi myös vuonna 2022. Osana seurantaohjelmaa vastataan eduskunnan oppivelvollisuuslain säätämisen yhteydessä kirjaamiin lausumiin.

Oppivelvollisuusuudistuksen tavoitteena on ollut vahvistaa koulutuspolun toimivuutta perusasteelta toiselle asteella ja varmistaa, että jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen tutkinnon. Uudistus vastaa tarpeeseen osaamistason nostosta. Uudistuksessa vahvistettiin myös ohjausta ja oppilashuollon palveluita sekä perusopetuksen mahdollisuuksia tarjota riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen

Oppivelvollisuusuudistuksen yhteydessä uudistettiin myös nivelvaiheen koulutus. Uusi tutkintoon valmentava koulutus (TUVA-koulutus) alkoi 1.8.2022 ja siinä yhdistyy aiemmat perusopetuksen lisäopetus, lukioon valmistava koulutus (LUVA) ja tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (VALMA). TUVA-koulutus on tarkoitettu oppijoille, joilla ei ole toisen asteen tutkintoa ja jotka jostain syystä tarvitsevat valmentavaa koulutusta. TUVA –koulutuksessa voi opiskella oppivelvolliset tai aikuiset, jotka tarvitsevat valmiuksia ja ohjauksellista tukea siirtyäkseen tutkintotavoitteiseen koulutukseen. TUVA –koulutuksessa hankittavat opiskeluvalmiudet voivat olla opiskelu- tai tutkintokielen osaamista, opiskelutaitoja tai elämänhallinnan taitoja.

Postiosoite **Postadress** **Postal Address**	**Käyntiosoite** **Besöksadress** **Office**	**Puhelin** **Telefon** **Telephone**	**Faksi** **Fax** **Fax**	**s-posti, internet** **e-post, internet** **e-mail, internet**
Opetus- ja kulttuuriministeriö				
PL 29 00023 Valtioneuvosto	Meritullinkatu 10 Helsinki	0295 16001 +358 295 16001	09 135 9335 +358 9 135 9335	kirjaamo.okm@gov.fi

Oppivelvollisuusuudistuksen toimeenpanon lisäksi on jatkettu toimia koko koulutuspolun uudistamiseksi ja vahvistamiseksi eri koulutusmuotojen omilla ja yhteisillä kehittämisohjelmilla.

Opinto-ohjausta on vahvistettu perusopetuksessa ja toisella astella pysyvällä noin 24, 3 miljoonan vuosittaisella rahoituksella, josta noin 20 miljoonaa euroa on oppivelvollisuuden laajentamiseen varattua pysyvää rahoitusta. Lisäksi ohjauksen kehittämiseen ja vahvistamiseen on osoitettu noin 9,3 miljoonaa euroa hankerahoituksena vuosina 2020–2022. Opinto-ohjauksen kehittämisohjelman toimenpiteillä on tuettu ja vahvistettu opinto-ohjauksen toteutumista ja systemaattisuutta peruskoulutuksessa ja toisella asteella. Lisäksi on vahvistettu jatkumoa perusopetuksesta toiselle asteelle.

Ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus osata -kehittämisohjelma jatkui vuoden 2022 loppuun. Ohjelmalla parannettiin ammattiin opiskelevien oppista ja oppimistuloksia, vähennettiin eriarvoisuutta sekä vahvistettiin opiskelijoiden hyvinvointia, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Oppimisen laatua parannettiin lisäämällä opetuksen ja ohjauksen määrää. Ohjelman toimenpiteillä kehitettiin hakeutumisvaiheen ohjausta, erityisesti nivelvaiheissa, opintojen aikaista ohjausta sekä jatko-ohjausta, ml. opintojen aikainen urasuunnittelu. Lisäksi laadittiin vaativan erityisen tuen valtakunnalliset ohjausmallit sekä hyvän ohjauksen kriteerit. Lisäksi ohjelman toimenpiteillä vahvistettiin henkilökohtaistamista, opiskelijoiden perustaitoja ja jatko-opintovalmiuksia sekä parannettu oppimisen edellytyksiä kehittämällä pedagogista johtamista.

Valtioneuvoston asetuksessa säädetään 1.8.2022 alkaen opetuksen ja ohjauksen määrän arvioinnissa lähtökohtana käytettävästä tuntimäärästä. Ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa tutkinnon osan tai yhteisen tutkinnon osan osa-alueen suorittamiseksi tarvittavan opetuksen ja ohjauksen määrä on vähintään 12 tuntia osaamispistettä kohti. Opiskelijan oppimisvalmiuksien tai yksilöllisten valintojen perusteella tuntimäärä voi olla kuitenkin säädettyä suurempi tai pienempi. Opetus- ja ohjaustuntimäärien seuraamiseksi valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annettua laki on muutettu 1.8.2022 alkaen siten, että tieto opiskelijan HOKS:iin kirjattavasta opetuksen ja ohjauksen tuntimäärästä tallennetaan myös opetuksen ja koulutuksen valtakunnalliseen tietovarantoon (eHOKS:iin).

Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelmaa toteutettiin vuoden 2022 loppuun. Ohjelman toimenpitein on nostettu osaamistasoa ja osaamisen laatua, kavennettu osaamiseroja, edistetty lukiolaisten hyvinvointia sekä vahvistettu koulutuksen tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta. Ohjelman toimenpiteisiin on kohdistettu 15 miljoonaa euroa. Lukiokoulutukselle laadittu laatustrategia määrittää lukiokoulutuksen laadunhallinnalle sekä sen johtamiselle valtakunnalliset ja yhdensuuntaiset periaatteet ja suuntaviivat. Tavoitteena on vahvistaa lukiokoulutuksen korkeaa laatua ja tasalaatuisuutta.

Ylioppilastutkinnossa otettiin uusi tutkintorakenne käyttöön niillä kokelailla, jotka aloittivat tutkinnon suorittamisen kevään 2022 tutkintokerralla. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa lukiokoulutuksen yleissivistyksen osoittamista. Lisäksi aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamista vahvistettiin niin, että aikaisemmin hylättyyn tutkintoon sisältyvän hyväksytyn kokeen pystyy lukemaan osaksi ylioppilastutkintoa kolmen vuoden ajan sen hyväksymisestä. Tällä perusteella keväällä 2022 valmistui 110 ylioppilasta. Muilta osin seurantatietoa ylioppilastutkinnon rakenteen uudistamisesta ei vielä ole riittävästi.

Erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten nuorten koulutuspolkua on vahvistettu ohjeistamalla koulutuksen järjestäjiä sekä kohdentamalla 337 tavoitteellista opiskelijavuotta lisäsuoritepäätöksellä vaativaan erityiseen tukeen. Vaativana erityisenä tukena järjestettävään koulutukseen haki kevään 2023 yhteishaussa ensisijaisesti 2500 hakijaa, joista perusopetuksen päättäviä oli 1 020. Aloituspaikkoja oli tarjolla yhteensä 2 360.

Opiskelijoiden saamaa tukea on vahvistettu yksilöllistä ja yhteisöllistä opiskelijahuoltoa vahvistamalla. Oppilas- ja opiskelijahuoltolakia muutettiin vuoden 2022 alusta lukien siten, että lakiin sisällytettiin psykologeja ja kuraattoreita koskevat mitoitukset. Yhtä kuraattoria kohti saa olla enintään 670 oppilasta ja yhtä psykologia kohti enintään 780 oppilasta. Psykologien osalta mitoitus tuli voimaan 1.8.2023. Opiskeluhuoltopalvelut siirtyivät sote-uudistuksen myötä järjestettäväksi hyvinvointialueille ja ne toteutetaan edelleen niin, että palvelut ovat lähipalveluina kouluissa ja oppilaitoksissa opiskelijoiden helposti saavutettavissa. Henkilöstömitoituksen vaatimiin toimenpiteisiin ja erityisesti yhteisöllisen opiskeluhuollon kehittämiseksi on kohdistettu vuosille 2021-2022 yhteensä 9,94 miljoonaa euroa. Vuodelle 2023 kohdennettiin 11,6 miljoonaa euroa ja vuodelle 2024 12,0 miljoonaa euroa kehittämiseen esi- ja perusopetuksen, lukiokoulutuksen- ja ammatillisen koulutuksen järjestäjille sekä oppivelvollisten koulutusta järjestäville vapaan sivistystyön oppilaitosten ylläpitäjille.

Toisen asteen koulutuksen kehittämishanke

Koulutusketjun ja –järjestelmän toimivuuden varmistamisen kannalta keskeistä on varautuminen väestömuutokseen, jonka taustalla ovat syntyvyyden lasku ja työikäisen väestön vähentyminen eläköitymisen johdosta. Muutokset tulevat olemaan niin suuria, että, että vaikuttavat lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen tehtäviin ja järjestämiseen koko maassa

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti syksyllä 2021 kehittämishankkeen, jonka tavoitteena oli löytää keinoja turvata laadukas toisen asteen koulutuksen jokaiselle väestökehitys huomioiden. Hankkeessa tunnistettiin toimenpiteitä, joiden avulla väestökehityksen aiheuttamassa suuressa yhteiskunnallisessa muutoksessa varmistetaan toisen asteen koulutuksen saavutettavuus ja laatu, vastataan oppivelvollisuuden ja jatkuvan oppimisen tarpeisiin sekä vastataan työelämän ja yhteiskunnan osaamistarpeisiin. Hankkeen raportti julkaistiin syksyllä 2022.

Koulutustarpeiden ennakointi

Opetus- ja kulttuuriministeriö on asettanut osaamisen ennakointifoorumin nelivuosikaudelle 2021-24. Foorumi muodostuu yhdeksästä toimialakohtaisesta ennakointiryhmästä sekä ohjausryhmästä, joihin osallistuvat työ- ja elinkeinoelämän, koulutuksen järjestäjien ja korkeakoulujen sekä hallinnon edustajat.

Vuonna 2022 toteutettiin osaamistarvekysely, jolla kartoitettiin, kuinka työelämässä keskeisten ammattialojen osaamistarpeet muuttuvat vuoteen 2030 mennessä. Kyselyssä arvioitiin alakohtaisten ja laaja-alaisten osaamisten tarvetta, osaamistarpeisiin vaikuttavia muutostekijöitä ja ilmastonmuutoksen vaikutuksia aloihin. Kyselylomake laadittiin erikseen 130 ammattialalle, joiden määrä perustuu Opetushallituksen kevään 2022 aikana päivittämään ammattialaluokitukseen.

Keväällä 2022 järjestettiin Osaamisen ennakointifoorumin yhteisseminaari, jonka aiheena oli koronakriisin vaikutuksen osaamis- ja koulutustarpeisiin sekä OEF-skenaarioiden rikastus. Seminaari järjestettiin Teamsissä, ja siihen osallistui noin 200 henkilöä. Koronapandemian vaikutusten tarkastelun taustalla oli syksyllä 2021 toteutettu kysely.

Ennakointifoorumi valmisteli syksyllä 2022 keskipitkän aikavälin työvoiman kysynnän trenditarkastelua. Pääasiallisiksi tarkastelutavoiksi ovat muodostuneet ns. perustrendi ja toimialatrendi. Perustrendi ilmaisee ammattialakohtaisen työvoiman trendimuutoksen vuoteen 2028 vuosien 2010 – 2019 kehityksen pohjalta.

Vuoden 2022 lopulla työ- ja elinkeinoministeriö käynnisti työvoimatiekartat –ennakointihankkeen helpottamaan työvoimapulan ratkaisemista. TEM:n ja OKM:n/Opetushallituksen rinnakkainen ennakointityö nosti esiin kysymyksen ennakointityön paremmasta koordinoinnista valtioneuvoston tasolla.

Ilmiöpohjaisesta yhteistyöstä

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja TEM tekivät vuonna 2022 laajaa ilmiöpohjaista yhteistyötä elinikäisen ohjauksen kehittämisessä. Ministeriöiden yhdessä fasilitoima Elinikäisen ohjauksen ELO-foorumi.

Tämän lisäksi ministeriöt yhdessä Opetushallituksen ja Keha-keskuksen kanssa valmistelivat jatkuvan oppimisen digitaalista palvelukokonaisuutta (JOD), joka rahoitetaan EU:n elpymis- ja palautustukivälineestä (RRP). Hankkeen tavoitteena on rakentaa valtakunnallinen digitaalinen palvelukokonaisuus tukemaan sujuvia siirtymiä koulutuksen ja työelämän välillä yksilöiden eri elämänvaiheissa. Poikkihallinnollinen palvelukokonaisuus rakentuu sekä olemassa olevien palveluiden ja niiden taustatietovarantojen (Opintopolku, Työmarkkinatori) että täysin uusien kehitettävien digitaalisten palveluiden, tietovarantojen ja omadataratkaisujen varaan.

Vuonna 2022 Suomen osuus EU:n elpymis- ja palautumistukivälineen avustuksista pieneni noin 1,8 miljardiin euroon, koska Suomen talous oli kehittynyt ennustettua paremmin. Tämä tarkoitti myös JOD-hankkeen rahoituksen vähentymistä. JOD-hankkeen on määrä valmistua vuonna 2022.

Vuoden 2022 lopulla OKM ja TEM käynnistivät yhteistyötä yhteiskunnan keskeisten toimintojen kannalta kriittisten osaamisten tunnistamiseksi, jotta niihin liittyviin huoltovarmuuden haasteisiin voidaan vastata. Tämä työ jatkoi vuonna 2023 TEM:n koordinoiman huoltovarmuuden yhteistyöryhmän puitteissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on useita yhdyspintoja ennakoinnissa ja ilmiöpohjaisessa tarkastelussa sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Yhdyspintoja on mm. opiskeluhuollossa, sosiaali- ja terveysalan henkilöstön riittävyydessä ja saatavuudessa sekä sosiaali- ja terveysalan henkilöstön kv-rekrytointiin liittyvissä kehittämistarpeissa (ml. kielitaitoon liittyvät asiat). Lisäksi ministeriöiden yhdyspintoja on lasten ja nuorten oppimisen tuen ja hyvinvoinnin kehittämisessä sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kansallisessa terveys- ja hyvinvointiohjelmassa poikkihallinnollisesti ja yhdessä järjestöjen kanssa on tärkeää.

Tulevaisuuskasvatus ja tulevaisuuslukutaito koulujen opetussuunnitelmissa

Lukioiden opetussuunnitelmatyö (LOPS) nuorten tulevaisuustaitojen parantamiseksi

Lukiokoulutuksen jatkumoihin on kiinnitetty paljon huomiota. Niitä voidaan tarkastella muun muassa lukio-opintojen järjestämisen näkökulmasta. Oppimäärä määritellään lukiossa nykyisin opintopisteinä (ennen kursseina). Se mahdollistaa entistä laajempia oppiainerajat ylittäviä opintojaksoja ja näin opintojen pirstaleisuus vähenee. Koulutuksen järjestäjä päättää opintojaksoista. Opetuksen määrä on kuitenkin pidetty ennallaan.

Opintojen aikana opiskelijoiden laaja-alainen osaaminen vahvistuu niin, että lukio säilyy yleissivistävänä koulutuksena. Lukiolaisten valmiudet jatko-opintoihin, työelämään ja kansainvälisyyteen paranevat. Lukiokoulutuksessa annetaan opiskelijalle lisää mahdollisuuksia tutustua korkeakouluopintoihin ja työelämään sekä kansainvälisiin kontakteihin. Tämä helpottaa lukiolaisia hahmottamaan paremmin erilaisia jatkokoulutusmahdollisuuksia.

Tulevaisuuslukutaitoa kehitetään nykylukiossa entistä enemmän laaja-alaisen osaamisen avulla. Lukion uusiin opetussuunnitelmiin on sisällytetty perinteisten oppiaineiden lisäksi kuusi laaja-alaisen osaamisen aluetta. Ne ovat 1. hyvinvointiosaaminen, 2. globaali ja kulttuuriosaaminen, 3. vuorovaikutusosaaminen, 4. eettisyys ja ympäristöosaaminen, 5. yhteiskunnallinen osaaminen ja 6. monitieteinen ja luova osaaminen. Näiden opintojen avulla nuoret ovat lukion jälkeen entistä valveutuneempia kohtaamaan tulevaisuudessa vaadittavia taitoja.

Opetushallitus on jalkauttanut uusia lukion opetussuunnitelmia koulutuksen järjestäjille niin sanotuissa ”LOPS-tuunaamoissa” vuodesta 2021 lähtien.

Ammatillisessa koulutuksessa tulevaisuuslukutaito on integroitu osaksi tutkinnon perusteita ammatillisissa perustutkinnoissa, ammattitutkinnoissa ja erikoisammattitutkinnoissa, ja on luonteva osa ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksia. Opiskelijoilta edellytetään kykyä koota tietoa alaan, tulevaan ammattiinsa ja alan työtehtäviin ennakoiduista tulevaisuuden näkymistä, kykyä vaihtoehtoisten näkymien kriittiseen tarkasteluun sekä kykyyn hahmottaa tekemiensä valintojen vaikutuksia myös pidemmälle tulevaisuuteen. Opetushallitus uudistaa ammatillisen koulutuksen tutkinnon perusteita yhteistyössä työelämän kanssa. Viime vuosina perusteuudistuksissa on aiempaa vahvemmin noussut esille valintojen eettisyys ja kestävyys sekä ennakointiosaaminen. Erityisesti omaa alaa koskevien muutosten ennakoinnin ja muutoksiin varautumisen on katsottu vahvistettavan työntekijöiden resilienssiä nopeasti muuttuvassa työelämässä.

Ammatillisessa koulutuksessa oppivelvollisuusikäisten opiskelijoiden ensisijaisesti suorittamia tutkintoja ovat ammatilliset perustutkinnot. Ne sisältävät yhteisiä tutkinnon osia, joilla vahvistetaan opiskelijoiden elinikäisen oppimisen avaintaitoja ja samalla myös taitoja, jotka antavat valmiuksia ennakoida tulevaisuutta ja tehdä valintoja. Taidot liittyvät esimerkiksi tiedon hankintaan, lähdekriittisyyteen, kykyyn esitellä omaa alaa koskevia ilmiöitä, vaikuttamismahdollisuuksien hyödyntämiseen yhteiskunnassa, oman talouden suunnitteluun, koulutusta ja uraa koskevien suunnitelmien ja valintojen tekoon, omaan terveyteen ja hyvinvointiin liittyvään suunnitteluun tai kestävien valintojen tekemiseen.

Vuoden 2022 aikana valtionavustuksin on rahoitettu useita opetustoimen henkilöstölle suunnattuja täydennyskoulutushankkeita, joiden osana vahvistetaan oppilaitosjohdon ja opettajien ennakointiosaamista ja muutoksiin vastaamista ammatillisessa koulutuksessa. Opettajien pedagogisen- ja tulevaisuuskasvatusosaamisen vahvistamiseksi keskeisiä hankkeita olivat

• OPEKOI – opettajan ennakointiosaaminen (56 625 eur, rahoitus myönnetty 2021). HAMKin, Haaga-Helian ja Turun AMK:n yhteistyönä toteuttama 8 osaamispisteen koulutuskokonaisuus. Sen osia ovat ennakointiosaamisen menetelmät ja skenaariotyöskentely; kestävä kehitys ja ilmastovastuullisuus ennakointiosaamisena; tulevaisuuden työelämä, koulutus ja uusi teknologia. Lisäksi toteutetaan ennakointityöpajoja, joiden aiheena on oman koulutusalan ennakointiosaamisen kehittäminen.

• Yhteinen tulevaisuus – kestävää kehitystä ja rauhaa rakentamassa eri oppiaineissa (145 000 eur, rahoitus myönnetty 2021). Helsingin yliopiston tulevaisuuskasvatuksen hanke, joka kattaa kaikki koulutusasteet.

Ylijohtaja Petri Lempinen

Jakelu Tulevaisuusvaliokunta

Tiedoksi OKM Opetus- ja kulttuuriministeriö, Anita Lehikoinen
OKM Opetus- ja kulttuuriministeriö, Alexander Junell